

«Η προώθηση της εκπαίδευσης για την ανάπτυξη και τα ανθρώπινα δικαιώματα ως παράγοντας ενίσχυσης της ενσυναίσθησης στη διαφορετικότητα»

Θωμάς Λώλης

1. Εισαγωγή

Ένα από τα χαρακτηριστικά της σύγχρονης σχολικής πραγματικότητας είναι αναμφισβήτητο ο πολυπολιτισμικός χαρακτήρας πολλών σχολικών μονάδων, καθώς ο μαθητικός πληθυσμός που τις συνθέτει αποτελείται από γηγενείς και αλλοδαπούς μαθητές. Πρόκειται για παιδιά, κυρίως, οικονομικών μεταναστών από διάφορες χώρες και, συνεπώς, με διαφορετικό κοινωνικο-οικονομικό και πολιτισμικό υπόβαθρο. Βέβαια, οι μετακινήσεις πληθυσμών δεν είναι σύγχρονο φαινόμενο, γεγονός που ισχύει και για την εμφάνιση των συγκρούσεων μέσα στις σχολικές τάξεις των πάλαι ποτέ μονοπολιτισμικών σχολείων. Στη σημερινή εποχή, όμως, τα φαινόμενα αυτά χαρακτηρίζονται από έναν μεγάλο αριθμό συστατικών στοιχείων που αναπτύσσουν σχέσεις αλληλεξάρτησης και αλληλεπίδρασης. Οι συγκρούσεις εμφανίζονται ολοένα και πιο συχνά ως αποτέλεσμα της πολυεπίπεδης πολυμορφίας που περιγράφηκε πιο πάνω, οι οποίες με τη σειρά τους αποτελούν παράγοντα όξυνσης της αντιπαράθεσης και, συνακόλουθα, της περιχαράκωσης των μελών των διαφορετικών αυτών ομάδων.

Τα προβλήματα αυτά ενισχύονται από τον μονοδιάστατο προσανατολισμό του εκπαιδευτικού μας συστήματος, που εξακολουθεί να παρέχει αποσπασματικές, κατατεμαχισμένες και διάσπαρτες γνώσεις, που προάγει την άκριτη αποστήθιση κειμένων, τη βαθμοθηρία και τον κακώς εννοούμενο ανταγωνισμό, μετατρέποντας το σχολείο σε εξετασιοκεντρικό. Τα χαρακτηριστικά αυτά αγνοούν την περιπλοκότητα και τον πολυπαραμετρικό χαρακτήρα των σύγχρονων οικουμενικών ζητημάτων. Η ασυμφωνία της σχολικής με την «εξωσχολική» πραγματικότητα έχει ως αποτέλεσμα την κοντόφθαλμη ερμηνεία των πολύπλοκων προβλημάτων τόσο στον μικρόκοσμο της τάξης όσο και σε πλανητικό επίπεδο (Αγγελίδου & Τσιλιμένη 2009: 19).

Σ' αυτήν την κατεύθυνση, η συμβολή της εκπαίδευσης θεωρείται εκ των ων ουκ άνευ, καθώς καλείται να μεταμορφώσει τους μαθητές από παθητικούς δέκτες γνώσεων και πληροφοριών σε όντα με κριτική σκέψη, ικανά να αναλύουν και να ερμηνεύουν πολυδιάστατες ολότητες και πολύπλοκες σχέσεις των μερών που συνθέτουν το όλο, αντιμετωπίζοντάς τους ως εν δυνάμει ενήλικες ενεργούς πολίτες. Απαιτείται, δηλαδή, η μετάβαση από τη διδακτική του αντικειμένου στη διδακτική του σκεπτόμενου - ενεργού υποκειμένου (Κοσσυβάκη 2003).

Η ανάδειξη της οικουμενικής διάστασης των σύγχρονων ζητημάτων με την υλοποίηση καινοτόμων εκπαιδευτικών προγραμμάτων – σχολικών δραστηριοτήτων μπορεί να αποτελέσει το έναυσμα για τη μεταμόρφωση του ίδιου του εκπαιδευτικού συστήματος μέσα από μια διαδικασία αλλαγής του παιδαγωγικοφιλοσοφικού προσανατολισμού του. Μια τέτοια διαδικασία βασίζεται στις αρχές της ενσυναίσθησης, της ισότητας, της αλληλεγγύης, της συμμετοχής και της συνεργασίας και στοχεύει μακροπρόθεσμα στη διαμόρφωση ενεργών πολιτών για μια κοινωνία πιο δίκαιη και ειρηνική σ' έναν αειφορικό κόσμο.

Στην παρούσα εισήγηση, μετά από το πρώτο- θεωρητικό μέρος, παρουσιάζεται- στο δεύτερο μέρος- μια πρωτότυπη πρόταση προσέγγισης των

σύγχρονων οικουμενικών ζητημάτων που σχετίζονται με την παγκόσμια ανάπτυξη και τα ανθρώπινα δικαιώματα, μέσα από εκπαιδευτικό υλικό που προχωρά ένα βήμα παραπέρα από την απλή ενημέρωση και ευαισθητοποίηση, καθώς στοχεύει στην κριτική ανάλυση των ζητημάτων αυτών και καλλιεργεί μια κουλτούρα προσωπικής συμμετοχής και δράσης ακολουθώντας το σύνθημα: «Σκέψου παγκόσμια – Δράσε τοπικά».

2. Από τη διαπολιτισμική εκπαίδευση στην εκπαίδευση για την ανάπτυξη και τα ανθρώπινα δικαιώματα

Η «Εκπαίδευση για την Ανάπτυξη» (Development Education) και η «Εκπαίδευση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα» (Human Rights Education), όπως άλλωστε και η διαπολιτισμική εκπαίδευση, έχουν κοινό παιδαγωγικοφιλοσοφικό προσανατολισμό, καθώς η αφετηρία τους είναι οι άνθρωποι και οι κοινωνίες τους. Σύμφωνα με τη Β. Παπαγιάννη, απορρέουν από την πεποίθηση ότι όλοι οι άνθρωποι είναι ίσοι και, συνεπώς, προσανατολίζονται και αποσκοπούν στην ισότητα ευκαιριών, είναι ενάντια σε κάθε είδους διάκριση και θεωρούν ότι οι πολιτισμικές και γλωσσικές διαφορές δεν αποτελούν αποδιοργανωτικό παράγοντα, αλλά, αντίθετα, εκτιμώνται ως εμπλουτισμός και πρέπει να συμπεριλαμβάνονται στα περιεχόμενα των εκπαιδευτικών προγραμμάτων (Παπαγιάννη 2009: 6-7).

Ως εκπαιδευτική δραστηριότητα είναι μια ενεργός μαθησιακή διαδικασία που οδηγεί στη διασαφήνιση εννοιών, την αναγνώριση αξιών, την ανάπτυξη - καλλιέργεια ψυχοκινητικών δεξιοτήτων και στάσεων, που είναι απαραίτητες στη διαδικασία λήψης αποφάσεων και στη διαμόρφωση κώδικα συμπεριφοράς και αξιών, οι οποίες σχετίζονται με έννοιες όπως η αλληλεγγύη και η ισότητα. Προάγει, συνεπώς, την ενεργό συμμετοχή των μαθητών στη συνεργασία για την ανάπτυξη και την καταπολέμηση του ρατσισμού, της ξеноφοβίας και του κοινωνικού αποκλεισμού μέσα από ανάλογα εκπαιδευτικά προγράμματα.

3. Παρουσίαση εκπαιδευτικού υλικού δραστηριοτήτων με τίτλο «Σκέψου παγκόσμια ... Δράσε τοπικά»

Στο πλαίσιο της παραπάνω προβληματικής εκπονήθηκε από τον γράφοντα υλικό που απευθύνεται σε μαθητές των μεγάλων τάξεων του δημοτικού και αξιοποιήθηκε σε προγράμματα σχολικών δραστηριοτήτων από μαθητικές ομάδες σχολείων της πόλης των Ιωαννίνων. Το επιμορφωτικό υλικό αξιοποιήθηκε επίσης σε σεμινάρια – εργαστήρια εκπαιδευτικών με μεγάλη ανταπόκριση.

Στόχος του είναι να ενημερώσει και να ευαισθητοποιήσει τα παιδιά σχετικά με την Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και με τους αναπτυξιακούς στόχους της χιλιετίας, όπως αυτοί τέθηκαν στη Διακήρυξη της Χιλιετίας, τον Σεπτέμβριο του 2000 στην έδρα του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (Ο.Η.Ε.). Το υλικό αυτό διαρθρώνεται σε οχτώ ενότητες, μία για κάθε έναν από τους αναπτυξιακούς στόχους στη φιλοσοφία του συνθήματος “σκέψου παγκόσμια ... δράσε τοπικά”: 1. Εξάλειψη ακραίας φτώχειας και πείνας, 2. Επίτευξη καθολικής πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, 3. Προώθηση της ισότητας των φύλων και ενδυνάμωση των γυναικών, 4. Μείωση της παιδικής θνησιμότητας, 5. Βελτίωση της υγείας των μητέρων, 6. Καταπολέμηση του HIV/AIDS, της ελονοσίας και άλλων ασθενειών, 7.

Καλές πρακτικές στο πολυπολιτισμικό σχολείο

Διασφάλιση περιβαλλοντικής βιωσιμότητας – αειφορίας και 8. Παγκόσμια συνεργασία για την ανάπτυξη¹.

Καθεμιά από τις ενότητες αυτές χωρίζεται σε δύο μέρη. Στο πρώτο μέρος (αριστερή σελίδα), παρουσιάζεται ένας στόχος και μία αληθινή ιστορία – μελέτη περίπτωσης που σχετίζεται με την προβληματική που θέτει ο στόχος αυτός (π.χ. εξάλειψη της ακραίας φτώχειας και πείνας). Με τη μορφή ενός μικρού ρεπορτάζ από μια φτώχη – υποβαθμισμένη γωνιά του πλανήτη παρατίθεται ένα κείμενο το οποίο συνοδεύεται από σχετικές φωτογραφίες που αποτελούν αφορμή για τη συζήτηση που αναμένεται να ακολουθήσει στη συνέχεια.

Στο δεύτερο μέρος κάθε ενότητας (δεξιά σελίδα), παρουσιάζονται κάποια στατιστικά στοιχεία που καταδεικνύουν το μέγεθος του προβλήματος για το οποίο γίνεται λόγος στην ενότητα (σκέψου παγκόσμια) και στη συνέχεια ακολουθούν θέματα για συζήτηση και μία προτεινόμενη ομαδοσυνεργατική δραστηριότητα, η οποία είναι ενδεικτική και μπορεί να τροποποιηθεί και να προσαρμοστεί στις δυνατότητες της ομάδας (δράσε τοπικά). Κάθε ενότητα φέρει ένα χαρακτηριστικό σύμβολο, που σχετίζεται με τον στόχο στον οποίο αναφέρεται, και διαφορετικό χρώμα.

Μετά τις οχτώ ενότητες παρατίθεται παράρτημα με τα 30 άρθρα της Οικουμενικής Διακήρυξης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, μία σελίδα σημειώσεων και μία κάρτα με την οποία τα παιδιά παροτρύνονται να στείλουν τα μηνύματά τους προς τους ηγέτες του κόσμου για ένα καλύτερο αύριο για όλους τους λαούς της γης.

4. Συμπεράσματα

Η διαχείριση των συγκρούσεων στα σχολεία που οφείλονται στην πολυπολιτισμική τους σύνθεση γίνεται, συνήθως, από μεμονωμένους εκπαιδευτικούς ή στην καλύτερη των περιπτώσεων από τους συλλόγους διδασκόντων με τη μορφή νουθεσιών, παραινήσεων ή επιπλήξεων, πρακτικές που δεν επιφέρουν κανένα αποτέλεσμα, καθώς στηρίζονται στις σχέσεις επιβολής και εξουσίας. Η διαδικασία άμβλυνσης της συγκεκριμένης μορφής αντιπαλότητας απαιτεί μια διαρκή προσπάθεια εκ μέρους των εκπαιδευτικών που θα στοχεύει στην καλλιέργεια της ενσυναίσθησης, της κατανόησης της ετερότητας και του διαφορετικού μέσα από πρακτικές που απαιτούν τη μετάβαση των μαθητών από τη γνώση και την πληροφορία, στην κατανόηση των αιτίων και των συνεπειών οικουμενικών ζητημάτων, καθώς επίσης στην προσωπική συμμετοχή και δράση. Ως μεθοδολογικό εργαλείο προτείνεται η συστημική προσέγγιση των ζητημάτων αυτών στην κατεύθυνση της κατανόησης από την πλευρά των μαθητών της συνθετότητας και την πολυπλοκότητας του κόσμου που μας περιβάλλει.

Απαιτείται, επομένως, αλλαγή περιεχομένου και μεθοδολογίας του εκπαιδευτικού μας συστήματος με τον εμπλουτισμό των αναλυτικών προγραμμάτων με σχολικές δραστηριότητες που σχετίζονται με την αειφορία, τα ανθρώπινα δικαιώματα, τη συνεργασία για την παγκόσμια ανάπτυξη, την ειρήνη κ.ά., κάνοντας πράξη το σύνθημα «Σκέψου παγκόσμια ... Δράσε τοπικά», καθώς αναδεικνύουν την παγκοσμιότητα της έννοιας άνθρωπος, η οποία ενυπάρχει τόσο σε παγκόσμιο όσο και σε τοπικό επίπεδο.

¹ Βλ. σχετικά στον ιστότοπο <http://www.undp.org/mdg/> (Ανακτήθηκε στις 8/11/2010)

Βιβλιογραφία

- Αγγελίδου, Ε. & Τσιλιμένη, Τ. (2009). *Η αφήγηση ως εργαλείο μάθησης στην Περιβαλλοντική Εκπαίδευση. Δραστηριότητες και προτάσεις για την προσχολική και τη δημοτική εκπαίδευση*. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Γουσέτης, Δ. (1998). Ανθρώπινα δικαιώματα – 50 χρόνια από την Οικουμενική Διακήρυξη για την προστασία της. Στο Δ. Γουσέτης & Ό. Σέλλα (Επιμ.). *Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου*. ΕΠΤΑ ΗΜΕΡΕΣ (ένθετο της εφημερίδας ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ της 6ης Δεκεμβρίου 1998), 2.
- Κοσσυβάκη, Φ. (2003). *Εναλλακτική διδακτική. Προτάσεις για μετάβαση από τη διδακτική του αντικειμένου στη διδακτική του ενεργού υποκειμένου*. Αθήνα: Gutenberg.
- Λώλης, Θ. (2010). *Σκέψου παγκόσμια ... δράσε τοπικά. Εκπαιδευτικό υλικό για τα ανθρώπινα δικαιώματα και τους αναπτυξιακούς στόχους της χιλιετίας*. Ιωάννινα: Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Ν. Ιωαννίνων – Γραφείο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης.
- Παπαγιάννη, Β. (2009). *Οι αναπτυξιακοί στόχοι της χιλιετίας. Το δικό μας στοίχημα για έναν καλύτερο κόσμο*. Αθήνα: ActionAid Hellas.
- Ράγκου, Π. (χ.χ.). *Συστημική προσέγγιση*. Θεσσαλονίκη.
- UNESCO (2005). *United Nations decade of education for sustainable development 2005 - 2014. International Implementation Scheme*. Paris.
- UNICEF (2007). *Children and the Millennium Development Goals: progress towards A World Fit for Children*. UNICEF.
- UNICEF (2010). *Progress for children: achieving the MDGs with equity*, 9. UNICEF.